

КЪМ ВЪПРОСА ЗА МОРФОЛОГИЧНАТА КАТЕГОРИЯ
ПЛАН (ТАКСИС)
В ИСПАНСКИЯ И БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Полина Табакова
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

ON THE QUESTION OF THE MORPHOLOGICAL
CATEGORY PLAN (TAXIS)
IN SPANISH AND BULGARIAN

Polina Tabakova
Plovdiv University “Paisii Hilendarski”

The object of the present study is the morphological category of plan (taxis) in modern Spanish and Bulgarian. The main purpose is to present the opinion on the grammatical status of this category by making a comparison in both languages. Emphasis is placed on the relationship between the categories of plan (taxis) and tense, but also on their distinction.

Keywords: Spanish, Bulgarian, plan, taxis, tense, relativity

Във фокуса на настоящото изследване е формално-семантичното съдържание на морфологичната категория план (таксис) в испанския и българския език. Целите, които си поставяме, са да представим основните интерпретации на категорията план (таксис) в испанския език и българския език, да обосновем възгледа за нейния морфологичен статут и обвързаността ѝ с грамемата *предходност* от морфологичната категория (по-нататък МК) *глаголно време*. За съществуването на категорията *план* няма единно мнение в испанистиката, докато в българистичната литература идеята за наличието на морфологична категория *таксис* е по-широко застъпена (вж. напр. Пенчев/Penchev 1985; Герджиков/Gerdzhikov 1973; Куцаров/Kutsarov 2007). Основните наименования, които срещаме за означаване на категорията в испанския език, са: *перспектива* (Weinrich/Вайнрих 1974 [1968]; Alarcos/Аларкос 2000 [1994]; Gutiérrez/Гутиерес 1998), *актуалност* (Lamíquiz/Ламикис 1969: 264 – 265, 1971, 1985; Течас/Течас 1991; Kanchev/Кънчев 2012: 87, 185, 253), *план* (Coseriu/Косериу 1996; Vucheva/Вучева 2020; Кънчев/Kanchev 2000: 49), а също и *таксис* (Kanchev/Кънчев 2012: Atanasova/Атанасова 2019). На първо място смятаме за необходимо да

отбележим, че терминът *план* е използван за пръв път от Е. Косериу (Coseriu/Косериу 1996: 96 – 97), а *таксис* (гр. *τάξις*)¹ – от Р. О. Якобсон (Якобсон/Jakobson 1972 [1957]) и съдържанието, което споменатите езиковеди влагат в тях, не е идентично.

Причината за твърде различните становища по отношение на описанието и релевантността на такава категория в съпоставяните езици приписваме на разнородните тълкувания от страна на изследователите на Якобсоновото разбиране за *таксис*, според което *относителното време* представлява само разновидност на тази категория (Якобсон/Jakobson 1972: 101)². В общото езикознание понятието *таксис* се свързва с по-широк спектър от езикови средства, обединени от идеята за хронологическото съотношение между ситуацияите³ по времева ос, и се възприема преди всичко като семантично явление (Муравъов/Muravyov 2017: 40). За И. А. Мелчук *относителното време* е нешифърна категория, „чиито елементи характеризират времевата локализация на описвания факт F^n_1 по отношение на друг описван факт F^n_2 , споменат независимо“ (Мелчук/Melchuk 2015: 65). Лингвистът обаче посочва, че нейните грамемии са *едновременност, предходност, следходност* на F^n_2 по отношение на F^n_1 , с което става ясно, че и в тази концепция се смесват чисто темпоралните характеристики с таксисните и тези грамемии „изразяват най-често – в състава на подчинени изречения, а също и на причастия и деепричастия – времеви отношения (подч. е мое – П. Т.) между факта, описван от подчиненото изречение (причастиято или деепричастиято), и факта, представен в главното изречение (от върховния глагол)“ (Мелчук/Melchuk 2015: 65). За отбелязване е, че категорията на перфекта (т.нар. сложни глаголни форми) нерядко се тълкува като таксисна както по отношение на испанския глагол (срв. Цеплинская/Tseplinskaya 2016: 49), така и

¹ Подробно проучване на категорията *таксис* в различни езици по света и на видовете таксисни взаимоотношения е направено от Н. А. Муравъов (Муравъов/Muravyov 2017), но нашето виждане не съвпада изцяло с това на изследователя.

² И. Куцаров отбелязва, че „смесването на семантиката на МК време и таксис започва от самия Р. О. Якобсон, но най-голямата „заслуга“ за това принадлежи на А. В. Бондарко“ (Куцаров/Kutsarov 2019: 150).

³ Предпочитаме термина *ситуация* по класификацията на глаголните предикати на З. Вендлер (Vendler/Вендлер 1957) вместо *действие*, защото смятаме, че първият по-точно назовава езиковите факти, включващи събития (постижения, изпълнения), процеси и състояния. Там, където все пак понятието *действие* е употребено, се цели запазване точността на конкретна дефиниция или термин и го възприемаме в широк смисъл за назоваване на всички начини на действие.

по отношение на българския глагол (Маслов/Maslov 1982: 200, 244), но нашето мнение е, че става дума за две различни морфологични категории – МК на перфекта и МК план (таксис), които имат тясна връзка с грамемата предходност. Обикновено не се говори за *таксис* изолирано от синтактичната страна на въпроса⁴, но в това изложение категорията се осмисля като морфологична, т.е. от гледна точка на възможността флективно да се изразяват таксисни взаимоотношения (отнесеност/неотнесеност към минал ориентационен момент) в испанския и българския език, защото, преди да влязат в речта, морфологичните форми са форми със значение, което ги противопоставя едни на други, т.е. те са концептуализирани и кодирани с дадено значение, а синтактичните отношения разгръщат функциите на инварианта, който съществува като семантично-функционален потенциал в морфологията на формите. Смятаме за коректно обособяването на функционално-семантична категория (по-нататък ФСК) таксисност, чието ядро е морфологичната категория, която ние ще наричаме *план* и *таксис* в съзвучие със съответната традиция в испанистиката и българистиката.

По отношение на испанския език трябва да обърнем внимание на факта, че разделянето на глаголните форми на абсолютни (исп. *formas absolutas*) и относителни (исп. *formas relativas*) е класификация, която обикновено изследователите не обвързват с категорията *план* (таксис). Според Г. Рохо „делението между ‘абсолютни’ и ‘относителни’ форми може да се приеме единствено ако терминът ‘абсолютен’ се разбира като ‘първа степен на относителност’, т.е. става дума за характеристиката на глаголните форми, които са в първична връзка с „произхода“ (момента на говорене – б. м., П. Т.). В този смисъл *llego* (бг. *пристигам* – б. м., П. Т.) и *llegaba* (бг. *пристигах* – б. м., П. Т.) са относителни форми, но в различни степени“ (Rojo/Рохо 1974: 98)⁵. Нашето мнение е, че все пак директната или индиректната връзка (посредством друга темпорална референция) с момента на говорене има определящо значение за функционирането на глаголните форми в нормата и дискурса и е основание за обособяването на опозиционни редове словоформи. Испанистът има известно право в твърдението си, защото „границата между абсолютното и относителното време е невинаги очевидна, доколкото абсолютните времена също могат на

⁴ Например Х. Райхенбах описва морфологичната същност на „времената“ от позицията на техните синтактични отношения. Въпреки че не използва термините *план* или *таксис*, изследователят говори за референтен момент в сложната предикация (Reichenbach/Райхенбах 1947).

⁵ Всички преводи в настоящия текст са мои – П. Т.

свой ред да бъдат използвани за посочване на времевата последователност на фактите – в съответствие с правилата за съгласуване на времената (лат. *consecutio temporum*) в езика“ (Мелчук/Melchuk 2015: 65). Абсолютните глаголни форми могат да функционират като относителни поради способността на немаркирания член да неутрализира стойностите на маркирания член в дадена морфологична опозиция, а възможността на относителните форми да влизат във функцията на абсолютни, се обяснява чрез процеса транспозиция.

За пръв път Х. Вайнрих обръща внимание на факта, че глаголните времена са обвързани с комуникативната ситуация, и ги обособява в две основни групи – форми на коментирания свят (исп. *formas del mundo comentado*) и форми на разказвания свят (исп. *formas del mundo narrado*) (Weinrich/Вайнрих 1974: 64). В същата линия тълкуваме и разбирането на Е. Аларкос за категорията *темпорална перспектива* – термин, който в испанистиката обикновено се свързва с друга категория (вж. напр. у Coseriu/Косериу 1996: 98; Kanchev/Кънчев 2012: 188 – 191), но според изследователя споменатото понятие трябва да се използва вместо термина *време*, срв.:

Говорещото лице ситуира събитието, за което говори, или в сферата на своето жизнено обстоятелство, в което то участва физически или психологически (*перспектива на сегашното*, или *перспектива на участието*), или го поставя в далечна зона по отношение на своето жизнено обстоятелство поради физическо или психологическо отдалечаване (*претеритална перспектива*, или *перспектива на отдалечаването*). [...] В даден наративен фрагмент говорещият се отнася към отминали факти и използва глаголните форми на тази перспектива (*cantó, llevaba, se movía, estaban* (аорист, имперфект – б. м., П. Т.)), а изведнъж продължава с форми от сегашната перспектива (*se viene, llega, se para, me largo* (презентс – б. м., П. Т.)), за да актуализира миналите факти, в които е участник. По същия начин факти, едновременни с момента на говоренето, могат да бъдат изразени с глаголни форми от претериталната перспектива, като например в случаите, в които се прави опит да се скрие интересът към съобщаваното, като се симулира фиктивно отдалечаване от учтивост или уважение (Alarcos/Аларкос 2000 [1994]: 157 – 158).

В светлината на тази концепция е и мнението на М. Гутиерес, че организацията на глаголната система в испанския език не се базира единствено на категорията *темпоралност* (*глаголно време* – б. м., П. Т.), а и на т.нар. категория *перспектива на дискурса*, която се основава на темпоралното разделение *актуална перспектива*, или *перспектива на дискурса* (съвпадаща с момента на изказването), и *неактуал-*

на перспектива, или перспектива на историята (която не съвпада с момента на изказването) (Gutiérrez/Гутиерес 1998: 288). Според изследователката обаче абсолютни глаголни форми са аорист, презенс и футурум, защото сложните глаголни форми се смятат за индиректно свързани с момента на говорене, т.е. имат двойна референция. И тук става ясно, че класификацията абсолютни/относителни глаголни форми няма общо с изследваната категория. За част от *актуалната перспектива* се приема перфектът, а аорист, имперфект и плусквамперфект са посочени като част от *неактуалната перспектива* (Gutiérrez/Гутиерес 1998: 290). Няма как да не отбележим, че разминаването между цитираната концепция и нашата се свежда до мястото на аориста, който авторката приема за единствената абсолютна глаголна форма, част от *неактуалната перспектива* (Gutiérrez/Гутиерес 2011 [2004]). Струва ни се, че така представена, категорията има по-скоро дискурсивен, а не системен характер, и бихме могли да я дефинираме като наративна категория, действаща на равнището на текста.

В. Ламикис аргументира релевантността на категорията *актуалност* и разделението на глаголните форми в два плана (или две нива) – „актуален“ и „неактуален“, на базата на пряката и непряката реч (Lamíquiz/Ламикис 1971: 92 – 93), т.е. на съгласуването на времената. В пряката реч се използват формите от „актуалното ниво“ (срв. *dijo: canté; dijo: canto; dijo: cantaré*. Превод: *каза: пях; каза: нея; каза: ще нея*), а в непряката реч – формите от неактуалното ниво (срв.: *dijo que cantara /había cantado/; dijo que cantaba; dijo que cantaría*. Превод: *каза, че беше пял; каза, че нееше; каза, че щеше да нее*)⁶ (Lamíquiz/Ламикис 1971, пак там). Посочените наблюдения според нас не са изцяло точни, защото опозитивни отношения в системата като неотносителния и относителния план не би трябвало да се

⁶ Представен е буквален превод на български език, за да се открият съответните относителни форми – плусквамперфект, имперфект и футурум претерити. В българския език често се нарушава логическото съгласуване на времената поради няколко основни причини, между които: темпоралните неутрализации и т.нар. смяна на гледната точка (емпатия) при главно изречение с ментален предикат (Алексова/Aleksova 2008: 19), които се налагат, за да се избегне неграматичността в подобни изречения. Причината за неграматичността на примерите в българския език е, че верба диценди са лексикални маркери за вторична реч, т.е. перифрастична, поради което след тях е необходимо да стоят или преизказни, или неутралноизказни форми (неотносителни индикативни форми), а не свидетелски форми. За да бъдат граматични посочените примери, коректният превод на български език следва да бъде: *каза, че е пял/неел/; каза, че нее/неел; каза, че ще нее/щял да нее*.

отъждествяват с комбинаторни техники за изграждане на дискурса като пряката и непряката реч. Така в пряката реч може да се срещнат всички форми от неотносителния и от относителния план, но тези от относителния план ще са в транспозиция, ако пряката реч не разказва за минали събития. А в непряка реч може да е налице повествование в сегашно историческо, което пък ще е случай на неутрализация. Бихме добавили, че според нас въпросът за вътрешноезиковите причини за функционирането на принципа за съгласуване на времената (лат. *consecutio temporum*) в испанския език заслужава по-задълбочено проучване. Испанистът обаче приема т.нар. *актуалност* за маркирана грамема (интензивен член), а *неактуалността* за немаркирана грамема (екстензивен член) в категорията (Lamíquiz/Ламикис 1985). Основание за делението на двете нива Л. Текас също открива в наративния дискурс, определяйки като актуални (отговарящи на *сега*) формите презенс, перфект, аорист, футурум, футурум екзактум, а като неактуални (отговарящи на *тогава*) формите имперфект, плюсквамперфект, anteriор, футурум претерити и футурум екзактум претерити (Tecas/Текас 1991: 14).

Е. Косериу описва категориите план и таксис като две различни явления. Според изследователя категорията таксис в романските езици може да се реализира посредством определени нелични конструкции с деепричастие, инфинитив или причастие, с които не се изразява отношение към речевия акт (Coseriu/Косериу 1996). Що се отнася до категорията план, мнението му е, че романският глагол представя двойна темпорална структура в два плана, наследена от латинския език, срв.:

Преден план (актуално ниво), който съвпада с времевата линия, минаваща през настоящето, и паралелен втори план (неактуално ниво), където са поставени действията, незасягащи пряко тази времева линия и които сами по себе си приблизително представляват фона на друго действие. Центърът на актуалното ниво е *презенсът*; центърът на неактуалното ниво е *имперфектът*. Неактуалното по отношение на сегашното се тълкува в повечето случаи като принадлежащо към миналото, което категорично няма защо да е така (Coseriu/Косериу 1996: 96 – 97).

Последователите на Е. Косериу предлагат сходни дефиниции (вж. напр. Vucheva/Вучева 2020: 278; Кънчев/Kanchev 2000: 49). Според И. Кънчев испанският и българският език са езици, които са развили „неактуална“ (относителна – б. м., П. Т.) парадигма, а в съпоставителните анализи на изследователя категориите план и таксис се

приравняват – решение, с което се солидаризираме (Kanchev/Кънчев 2012: 187).

Тук е мястото да споделим мнението си относно обвързаността на категорията план с категорията глаголно време. Макар в цитираните изследвания да не се посочва, че има връзка между относителността (или неактуалността) и грамемата предходност (срв. напр. разбирането на Е. Косериу), ние смятаме това за важен детайл от трактовката на категорията. Подкрепяме становището, че езиците, притежаващи „относителни времена“, са развили МК таксис (или план – б. м., П. Т.) (Куцаров/Kutsarov 2019), но не интерпретираме относителността единствено като отнасяне към миналото. На мнение сме, че относителността възниква като грамема в плана на миналото, което не означава, че функционира единствено в претериталната сфера. Идеята за миналото може да придобива различни интерпретации, защото невинаги се обвързва с обективни минали събития като факт, а е възможна и релацията със субективномодалната сфера на иреалността. Неслучайно относителните глаголни форми функционират активно в условен и хипотетичен контекст и често може да се наблюдава алтернация между относителни и конюнктивни форми (срв.: *Quería/Querría~Quisiera pedirle un favor*). Като доказателство за наличието на такава връзка можем да посочим, че в славянските езици например условното наклонение (иреалис) се състои от форма за минало време и елемент *бы* (рус.) (срв. *я читал бы*), а в праютоацтекския език е съществувал суфикс **ta*, който едновременно е изразявал и минало време, и иреално наклонение (Мелчук/Melchuk 2015: 147). В португалистиката също битува концепцията за наличие на морфологична категория таксис в контекста на описанието, предложено от И. Куцаров (Куцаров/Kutsarov 2007: 253 – 262), като В. Чергова не отрича връзката на относителната характеристика с темпоралната (претериталната) (Чергова/Chergova 2016: 101). От гледна точка на функционалната граматика, може да се заключи, че според степента на функционална автономност ФСК таксисност се явява несамостоятелна категория, понеже се реализира като частно поле в рамките на самостоятелната ФСК темпоралност (вж. Чакърва/Chakarova 2017). Бихме могли да кажем, че значението предходност е имплицитно заложено в семантиката на относителността, но то няма формално изразяване. Не смятаме, че със застъпването на подобна теза влизаме в противоречие с основното следствие от принципа на функционалността – това за обединяващото значение (вж. коментара по този въпрос у Митко-

ва/Mitkova 2008: 33 – 34), защото става дума за надграждане, обособяване на ново граматично значение на базата на темпоралното.

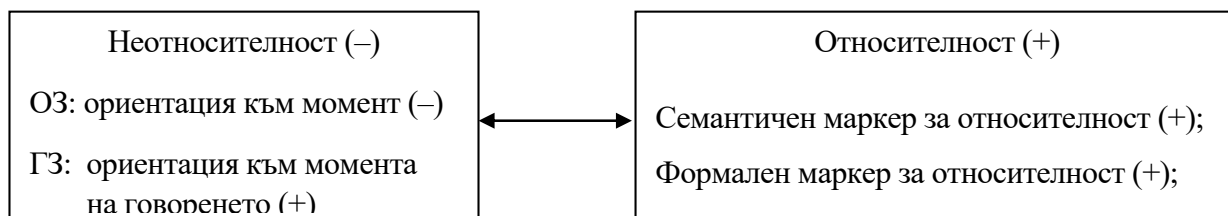
Според нас противопоставянето между абсолютни (ориентирани пряко към момента на говоренето) и относителни (ориентирани непряко, посредством друга референция, която, от своя страна, е в отношение на предходност спрямо момента на говоренето) глаголни форми създава основание да се говори за наличие на функционална опозиция и морфологична категория с определено семантично съдържание. Глаголните форми, с които се изразяват ситуации (или резултати от ситуации), ориентирани към момента на говоренето, ние ще наричаме неотносителни (абсолютни; неотносителен план⁷), а тези глаголни форми, с които се изразяват ситуации (или резултати от ситуации), ориентирани към минал ориентационен момент, ще наричаме относителни (относителен план). Оттук следва, че абсолютни глаголни форми са презенс, футурум, футурум екзактум, аорист, антериор, перфект, а относителни глаголни форми са имперфект, *cantara*₁, плюсквамперфект, футурум претерити, футурум екзактум претерити⁸. Смятаме, че семантичното съдържание на морфологичната категория план (таксис) в испанския и българския език се основава на „отношенията на действията или резултатите от действията (ситуациите – б. м., П. Т.), ориентирани към минал ориентационен момент (минало време или друг сигнализатор), към действията (ситуациите – б. м., П. Т.) неориентирани към минал ориентационен момент“ (Куцаров/Kutsarov 2007: 255).

Отношенията в категорията план (таксис) в испанския и българския език се основават на формално-семантичната привативна опозиция *относителност* ~ *неотносителност*, в която се противопоставят един маркиран и един немаркиран член. Немаркираната грамема се представя от неотносителните (абсолютните) глаголни форми, които

⁷ Значението на понятията *актуалност/неактуалност* възприемаме като отнесено/неотнесено към конкретен темпорален момент (интервал – б. м., П. Т.) (Бондарко/Bondarko 1971: 51). Поради тази причина вместо термините *неактуален план* и *актуален план* (Coseriu/Косериу 1996; Vucheva/Вучева 2020) използваме понятията *относителен план* и *неотносителен план*, тъй като абсолютните и относителните глаголни форми могат да имат както актуални, така и неактуални употреби. Срв.: *Cuando Pedro entró, María escribía la carta*. Превод: *Когато Педро влезе, Мария пишеше писмото* (актуална употреба на имперфект); *Si él viniera, me alegraría*. Превод: *Ако той дойдеше, щеше да ме зарадва* (неактуална употреба на футурум претерити) (примерите са мои – П. Т.).

⁸ Испанските глаголни форми антериор и *cantara*₁ нямат аналог в българската темпорална парадигма.

не са маркирани с признака *относителност* както семантично, така и формално. В общото си значение грамемата неотносителност изразява ситуации или резултати от ситуации, при които няма данни за отнасянето им към даден ориентационен момент, докато главното значение на немаркирания член (абсолютност) изразява ситуации или резултат от ситуации, ориентирани към момента на говоренето.

Фиг. 1. Морфологичната категория план (таксис) в испанския език и българския език

Формалните средства за изразяване на значението относителност в индикативната система на испанския език са имперфектните морфемите *-aba*, *-ía* и морфемата *-ra*. Формалното средство за изразяване на значението относителност в индикативната система на българския език е неактуализираната имперфектна морфема (несвързана в причастие): *-á-*, *-e-*, *-a-* (според спрежението на глагола и фонетичните промени)⁹.

Що се отнася до времевите отношения в рамките на относителния план на тази категория, въпросът за реализирането на трите възможни темпорални грамеми е спорен по отношение на испанския език, докато за ситуацията в българския език няма съмнения, защото не съществува глаголна форма, която да „изразява едновременно предходност и относителност“ (Куцаров/Kutsarov 2007: 256). Испанският език обаче е разполагал с индикативна относителна форма, изразяваща предходност (*cantara₁*), и нейната съдба е изключително интересна, защото е започнала да функционира в сферата на модалността като конюнктивен имперфект (*cantara₂*), което става възможно поради близостта на „нереферентните наклонения и непрезентните времена – отдалеченото минало (относителната предходност – б. м., П. Т.) може

⁹ И. Куцаров припомня, че тази морфема „присъства и в преизказните (*четЯЛ* [*чет'Ал*], *щЯл* [*шт'Ал*] да *чете*), и в умозаключителните форми (*нишЕл е*, *щЯл* [*шт'Ал*] е да *нише*) и е наследник на старата имперфектна морфема *-ě/-a*, която има паралели в редица индоевропейски езици, развили таксис на равнището на морфологията (срв. напр. с имперфектната морфема *-ai-* във френския език)“ (Куцаров/Kutsarov 2007: 255).

да се разглежда като предполагаемо (време – б. м., П. Т.)“ (Мелчук/Melchuk 2015: 147). В съвременния испански език обаче отново се наблюдават индикативни употреби на *cantara₁* в публицистичната и научната сфера с етимологичното ѝ значение на относителна предходност. Смята се, че тази глаголна форма е преминала през няколко етапа, преди окончателно да заеме мястото си в конюнктива през 17. в. и не е доказано дали консолидирането на романския плюсквамперфект и способността му да покрива функционалното поле на относителната предходност е основната причина за тази „миграция“. Можем да приемем, че глаголната форма *cantara* е бипартиципиална форма¹⁰, функционираща в двете парадигми на категорията наклонение. Резултативният ѝ корелат – *hubiera cantado*, не се среща с индикативни стойности и функционира единствено в модалната сфера като конюнктивен плюсквамперфект. По такъв начин в полето на простите глаголни форми на относителния план темпоралната опозиция *разновременност* ~ *неразновременност* може да се реализира в пълен обхват чрез трите темпорални грамемати – едновременност (имперфект), предходност (*cantara₁*) и следходност (футурум претерити) на ситуация по отношение на минал ориентационен момент, докато в българския език опозицията се свежда до *неследходност* (с главно значение на немаркирания член – *едновременност* (имперфект) ~ *следходност* (футурум претерити)). В полето на перфектните глаголни форми в двата езика опозицията също се редуцира до *неследходност* (с главно значение на немаркирания член – *едновременност* (плюсквамперфект) ~ *следходност* (футурум екзактум претерити) по отношение на минал ориентационен момент.

В заключение ще отбележим, че в резултат на първичната си ориентация към минал момент относителните глаголни форми – имперфект, плюсквамперфект, *cantara₁*, футурум претерити и футурум екзактум претерити, са генеалогично свързани с грамемата предходност, благодарение на което функционират редовно в претеритален контекст. С това се обяснява традиционното им причисляване към групата на т.нар. „минали времена“.

¹⁰ Терминът *бипартиципиална форма* е на Г. Герджиков (Герджиков/Gerdzhikov 1984: 228 – 229) и с него се назовава съпадението между двустранно обусловени форми, членове на две парадигми. При омонимията съпадението между формите се тълкува като случайно, докато при бипартиципиалните форми то се основава на историческа и семантична връзка (Алексова/Aleksova 2008). С други думи, формата *cantara₂* функционира като форма „по съвместителство“ в конюнктивната парадигма.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Alarcos/Аларкос 2000 [1994]:** Alarcos, E. *Gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa-Calpe, 2000.
- Алексова/Aleksova 2008:** Алексова, К. За два феномена при съвместната употреба на времената в българското сложно изречение: емпатията и темпоралните неутрализации (с акцент върху преподаването на български език като l2). // *Езиков свят*, кн. 6, 2008, 7 – 22. [Aleksova, K. Za dva fenomena pri savmestnata upotreba na vremenata v balgarskoto slozhno izrechenie: empatiyata i temporalnite neutralizatsii (s aktsent varhu prepodavaneto na balgarski ezik kato l2). // *Ezikov svyat*, kn. 6, 2008, 7 – 22.]
- Атанасова/Atanasova 2019:** Atanasova, G. El taxis: una nueva aproximación a los tiempos verbales españoles y búlgaros. // *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*, т. 57, кн. 1, сб. А. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2019, 462 – 474. [*Nauchni trudove na PU „Paisiy Hilendarski“*, t. 57, kn. 1, sb. A. Plovdiv: UI „Paisiy Hilendarski“, 2019, 462 – 474.]
- Бондарко/Bondarko 1971:** Бондарко, А. В. *Вид и время русского глагола*. Москва: Просвещение, 1971. [Bondarko, A. V. *Vid i vremya russkogo glagola*. Moskva: Prosveshchenie, 1971.]
- Weinrich/Вайнрих 1974 [1968]:** Weinrich, H. *Estructura y función de los tiempos en el lenguaje*. Madrid: Gredos, 1974.
- Vendler/Вендлер 1957:** Vendler, Z. Verbs and Times. *The Philosophical Review* 66, 143 – 160.
- Vucheva/Вучева 2020:** Vucheva, E. *Morfología del español actual. Del sistema al discurso*. Sofía: EU “Sv. Kliment Ohridski”, 2020.
- Герджиков/Gerdzhikov 1973:** Герджиков, Г. Българските глаголни времена като система. // *Известия на Института за български език*, кн. XXII, 125 – 150. [Gerdzhikov, G. Balgarskite glagolni vremena kato sistema. // *Izvestiya na Instituta za balgarski ezik*, kn. XXII, 125 – 150.]
- Герджиков/Gerdzhikov 1984:** Герджиков, Г. *Преизказването на глаголното действие в българския език*. София: Наука и изкуство, 1984. [Gerdzhikov, G. *Preizkazvaneto na glagolното deystvie v balgarskia ezik*. Sofia: Nauka i izkustvo, 1984.]
- Gutiérrez/Гутиерес 1998:** Gutiérrez Araus, M. L. Sistema y discurso en las formas verbales del pasado // *Revista Española de Lingüística*, vol. 28, №. 2, 275 – 306.

- Gutiérrez/Гутиерес 2011 [2004]:** Gutiérrez Araus, M. L. *Problemas fundamentales de la gramática del español como 2/L*. Madrid: Arco/Libros, S.I., 2011.
- Coseriu/Косериу 1996:** Coseriu, E. *El sistema verbal románico*. México: Siglo Veintiuno Editores, 1996.
- Куцаров/Kutsarov 1994:** Куцаров, И. *Едно екзотично наклонение на българския глагол*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1994. [Kutsarov, I. *Edno ekzotichno naklonenie na balgarskiya glagol*. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 1994.]
- Куцаров/Kutsarov 2007:** Куцаров, И. *Теоретична граматика на българския език. Морфология*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2007. [Kutsarov, I. *Teoretichna gramatika na balgarskiya ezik. Morfologiya*. Plovdiv: UI „Paisiy Hilendarski“, 2007.]
- Куцаров/Kutsarov 2019:** Куцаров, И. Категорията таксис и интерпретирането ѝ като функционало-семантично поле. // *Българистични езиковедски четения (Материали от международната конференция по случай 130-годишнината на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, 19 – 20 ноември 2018 г.)*, 2019 г., 146 – 156. [Kutsarov, I. Kategoriyata taksis i interpretiraneto i kato funktsionalo-semanticno pole. // *Balgaristichni ezikovedski cheteniya (Materiali ot mezhdunarodnata konferentsiya po sluchay 130-godishninata na Sofiyskiya universitet „Sv. Kliment Ohridski“, 19 – 20 noemvri 2018 g.)*, 2019 g., 146 – 156.]
- Кънчев/Kanchev 2000:** Кънчев, И. *Испански език за всеки (практическа морфология)*. София: Колибри, 2000. [Kanchev, I. *Ispanski ezik za vseki (prakticheska morfologiya)*. Sofia: Kolibri, 2000.]
- Kanchev/Кънчев 2012:** Kanchev, I. *Español actual: clases de palabras y categorías (gramática descriptiva y lingüística contrastiva o sincrónica comparada)*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2012. [Sofia: UI “Sv. Kliment Ohridski”, 2012.]
- Lamíquiz/Ламикис 1969:** Lamíquiz, V. El sistema verbal del español actual. Intento de estructuración. // *Homenaje a Menéndez Pidal, t. 1, Revista de la Universidad de Madrid*, vol. XVIII, № 69, 241 – 265.
- Lamíquiz/Ламикис 1971:** Lamíquiz, V. Los niveles de actualidad. // *Revista española de lingüística*. Madrid: Gredos, 1971, vol. 1, № 1, 89 – 96.
- Lamíquiz/Ламикис 1985:** Lamíquiz, V. *El contenido lingüístico. Del sistema al discurso*. Barcelona: Editorial Ariel, 1985.

- Маслов/Maslov 1982:** Маслов, Ю. С. *Грамматика на българския език*. София: Наука и изкуство, 1982. [Maslov, Yu. S. *Gramatika na balgarskiya ezik*. Sofia: Nauka i izkustvo, 1982.]
- Мелчук/Melchuk 2015:** Мелчук, И. А. *Курс по обща морфология. Част втора: Морфологични значения*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2015. [Melchuk, I. A. *Kurs po obshta morfologiya. Chast vtora: Morfologichni znacheniya*. Sofia: UI “Sv. Kliment Ohridski”, 2015.]
- Муравьев/Мурavyov 2017:** Муравев, Н. А. Таксис и таксисные формы в языках мира: таксономия и типология. // *Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук (Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова*. Москва, 2017. <<https://iling-ran.ru/web/ru/theses/muravyev>>, 28 февруари 2022 г. [Muravyov, N. A. *Taksis i taksisnye formy v yazykah mira: taksonomiya i tipologiya. // Dissertatsiya na soiskaniye uchenoy stepeni kandidata filologicheskikh nauk (Moskovskiy gosudarstvennyy universitet imeni M. V. Lomonosova*. Moskva, 2017. <<https://iling-ran.ru/web/ru/theses/muravyev>>, 28 February 2022.]
- Пенчев/Penchev 1985:** Пенчев, Й. Време, таксис, синтаксис. // *Български език*, № 6, 523 – 528. [Penchev, Y. *Vreme, taksis, sintaksis. // Balgarski ezik*, № 6, 523 – 528.]
- Reichenbach/Райхенбах 1947:** Reichenbach, H. *Elements of Symbolic Logic*. New York: The Free Press, 1947.
- Rojo/Рохо 1974:** Rojo, G.: La temporalidad verbal. // *Verba. Anuario galego de filoloxia (1)*, 1974, 68 – 149.
- Tecas/Текас 1991:** Tecas, L. Las categorías de actualidad y tiempo en el verbo español de hoy. // *Documentos Lingüísticos y Literarios*, núm. 17, 1991, 13 – 19.
- Цеплинская/Тseplinskaya 2016:** Цеплинская, Ю. Э. *Введение в испанскую аспектологию: Учебное пособие*. Москва: МПГУ, 2016. [Tseplinskaya, Yu. E. *Vvedenie v ispanskuyu aspektologiyu: Uchebnoe posobie*. Moskva: MPGU, 2016.]
- Чакърова/Chakarova 2017:** Чакърова, К. Към въпроса за типологията на функционално-семантичните полета в съвременния български език. // *Български език и литература*, Vol. 59, № 4, 2017, 425 – 432. [Chakarova, K. *Kam vaprosa za tipologiyata na funktsionalno-semanticnitate poleta v savremenniya balgarski ezik. // Balgarski ezik i literatura*, Vol. 59, № 4, 2017, 425 – 432.]
- Чергова/Chergova 2016:** Чергова, В. *Категориална организация на подсистемата на португалския индикатив*. София: УИ „Св. Кли-

мент Охридски“, 2016. [Chergova, V. *Kategorialna organizatsiya na podsistemata na portugalskiya indikativ*. Sofia: UI “Sv. Kliment Ohridski”, 2016.]

Якобсон/Якобсон 1972 [1957]: Якобсон, Р. О. Шифтеры, глагольные категории и русский глагол. // *Принципы типологического анализа языков разных стран: сборник статей* (пер. с англ. А. К. Жолковского). Москва: Наука, 1972, 75 – 113. [Yakobson, R. O. Shiftery, glagol`nye kategorii i ruskiy glagol. // *Printsipy tipologicheskogo analiza yazykov raznyh stran: sbornik statey* (per. s angl. A. K. Zholkovskogo). Moskva: Nauka, 1972, 75 – 113.]